

T E R M É S Z E T.

Szerkeszti 's kiadja

K U N O S S.

10ik szám.

Tavaszi Aikén.

1838.

T É R S É G.

Némely emberek csak valamely meredek sziklát, mások egy szép völgyet bámolnak, ismét mások a' magas hegyeket csodálják a' nagy természetben, 's egy szinte olly érdekeset nem méltatnak figyelmökre; pedig milly sok tekintetben lehet a' műalföldünk, az ugynevezett térség, nevezetes.

Azokra nézve, kiknek sohasem volt szerencsétlenségük ezen roppant kiterjedésű pusztában keresztül utazni — mert valósággal némely gyöngébb idegű emberek, főkép némberek itt keresztül utazni szerencsétlenségnek tartják — hasznosnak vélem e' nagy térséget, ha bár csak röviden is, érinteni.

Nem kell ezen térség lakosainak félniök, hogy a' nagy népesedés miatt megszorulnának. — Alig hiszem, hogy egész Európában még több illy térség létezzen. Milly ritkán vannak itt a' faluk, fel nap alig érhetni néha egyet.

Csak azon mocsárok, mellyek a' Duna, Tisza, Berettyó és Körös folyók mellékein terjednek el, együttvéve egész egy kis boldog hazát képezhetnének, melly a' német szövetséges országok némellyikeit nagyságra felülmulja. Milly sok száraz föld fekszik itt, vagy egészen műveletlenül, vagy csak roszul művelve. Milly sok száz ezer családnak lehetend még itt helye 's élleme, sőt nem csak pusztá élleme, hanem jóléte 's boldogsága. Ez ugyan vigasztaló jövendőre nézve; de hogy e' gazdag és termékeny térségen olly sok ember éhezik, az szomorító, pedig higység el az olvasók tapasztalásból mondom, hogy e' Kanaanföldön sok ember éhezik. Valamely igen nagy hibának kell a' nemzetben léteznie, melly ezt okozza, vagy mellyből ez következik.

Ki alföldön még sohasem járt, annak ezen érintett térség kiterjedéséről alig lehet fogalma. Ugyan kérem ne sajnálja az olvasó azt képzelni magában, hogy e' térségnek közepén áll, 's tekintsen körül minden irányzatban, délre vagy nyugatra és az ellenkező részekre, 's csak eget és térséget látand, vagy néhol egyegy magas tornyot csillogni. Bármí jó 's eles szemü legyen is: a' legmagosabb honi hegyeknek kéklő hátai is kívül esnek láthatárán. Ne sajnáljon az olvasó egy honi földabroszt kezébe venni, 's keresse meg rajta Hevesmegyében Mátra hegyét, huzzon onnét egy délszaki vonalt egész Bácsmegeye szelén a' Duna partján Pétervárad ellenében fekvő Ujvidék királyi városig, azon vonal 40 mértföldnél hosszabb leend. Egy más irányzatban huzott vonal p. o. Vácztól Fehértemplomig, vagy Ujjalánkaig a' katonai örvidéken, még hosszabb leszén, azaz mintegy 52 mértföld. Nagyszőlőstül (Ugocsamegyében) mérve pedig Diakovárig (Verőczemegyében) legalább is 60 mértföld. Ezen vonalok hosszúságát teszik; de szélességem csekély; mert Szatmárnémetitől Váczig körülbelül 38, lejjebb Nagyváradtul Fehérmegeyén keresztül vont sárréti csatornaig ismét mintegy 36; 's a' hol már szinte legkeskenyebb, Temesvártól Mohácsig, 20—22 mértföld.

A' közép hosszúságot a' szinte közép szélességgel sokszorozva, e' térség terjedelme teszen mintegy 1600 négyszegű mértföldet.

Főlebb mondám, hogy e' nagy térség sok tekintetben nevezetes: Ugyan is először az egész honnak, a' szoros értelemben vett Magyarországnak körülbelül felét teszi; másodszer ezen térség magában foglalja a' hazának legtermékenyebb földeit; Fehérvármegyének jobb részét a' gazdag Bácsmegyét, a' boldog Banátot, 's a' buján termő és sokszorosan kamatozó Kunságot; harmadszor e' térségen lakik a' magyar nép, melly majd egykor, ha az isteneknek is úgy tetszik, a' nemzetnek teste 's ereje leend. Csak röviden érintve is ki fog világlani, hogy csakugyan itt létez a' magyar nemzet, ha a' nemtelenekeit is a' nemzethöz bátorkodunk számítani. — Ki nem ismeri legalább nevükről e' városokat: Abony, Árokszállás, Böszörmény, Czepléd, Csongrád, Debreczen, Dorogh, Dunavecse, Félégháza, Földvár, Fülöpszállás, Gyöngyös, Halas, Izsák, Jászberény, Jászapáti, Kardszag, Kecskemét, Kisujszállás, Kunszentmiklós, Makó, Nagyvárad, Nagykőrös, Nagyszenmiklós, Pata, Paks, Szeged, Szentes, Szoboszló, Szekszárd, Szolnok, Szabadszállás, Szabadka, Törökszenmiklós, Vác, Vásárhely, 'stb. Ide számítva még a' népes magyar helységeket, mellyek leginkább e' térségeken vannak, bizonyosan igen nevezetes e' nagy térség. De negyedszer nem kevésbé nevezetes még a' mocsárokról is, mellyek most csak a' levegőt rontják bűdös gőzölgésük által, de idővel azok helyein gyönyörű rétek virulandnak, buján termő földek leendenek.

Nincsenek e' mocsárok szorosan kimérve, következőleg nem tudhatni pontosan hány négyszegű mértföldet teszen terjedelmük, de ha csak azokat veszem is, mellyek Szabolcsmegyében Mándokhoz közel kezdődnek, és egész addig tartanak, hol a' Tisza Dunába szakadTittelnél, könnyen tehetni 80—90 négyszegű mértföldre, mellyen ha majd ki leend szárita, hozzá értvén még azt is, hogy földé a' kiszáritás után igen termékeny legyen, tekintetbe révén még azt is, hogy illy nagy folyók mellett a' közlekedés sokkal nagyobb mint egyéb helyen, élélhetend rajta egy pár millio ember.

Összeszámitván ezzel mind azon mocsárokat, mellyeket a' Duna, Hortobágy, Berettyó kiaradásai alkottanak; a' Biharmegyei vagyis a' fehér, fekete, és sebes Körös közti és melletti sárréteket, a' Torontálmegyei, Kiskikinda, Nagykikinda Temesvár és Béga közti mocsárt 'stb. melly ismét mintegy 80—90, amazal együtt pedig 160—180 négyszegű mértföldet tesz; mellyen 4 millio ember boldogul élhet. 'S így e' csupán mocsáron vagy mocsárból támadt ország a' badeni független fejdelemséggel érne föl.

Azonban ezen nagy térség földé nem mindenütt termékeny, nem buza-termő, sőt vagynak helyek, olly szélhordta homokdombok, hol egy fűszalat is alig láthatni; mint p. o. Kecskemét és Izsák között. Legtöbb homok van Pestmegyében, Bácsmegyének egy részében Szabadka környékén, 's a' bánáti határörvidéken Pancsova és az alibunári 's mancsi mocsárok között.

Ezen nagy térség lakosainak gazdálkodási módjukról ezuttal csak annyit mondok, hogy az a' legcéltalanabb. Mert hogy egy eke élébe hat ökör fogassék, két ember álljon melléje, hat órákor induljon ki az udvarral, 's nyolcz kilencez órákor érjen csak ki a' távol fekvő szántóföldre, ugy hiszem minden gondolkodó mezei gazda céltalannak fogja ismerni. Egy kis tapasztalási adat azt bizonyítja be, hogy illy felkészült hatökrös és négyemberes két eke nem szántott annyit, mennyit egy másik vidéki gazda kétlovas egy ekéjével. A' különbség igen nagy, megérdemlené, hogy a' mezei gazdák, egy kissé gondolkodnának fölötte.

Azok közül némelleyek, kik e' sorokat majd olvasandották 's a' térséget is látták, sajnálkoldva sohajtanak föl, hogy mért vannak a' helységek egymástól olly messze,

mért nincsenek a' mocsárok kiszárita, stb.; de csak méltóztassanak békétüressel lenni, majd közelebbednek egymáshoz a' helységek, majd kiszáradnak a' mocsárok is. Csak nem kell az embernek hirtelenkednie. Mi magyarok olly igen hirtelen akarunk mingyárt oda jutni, 's csak amugy könnyen, hová más nemzetek sok fáradsággal századok mulva jutottak el. Mihelyt mi valami jelest látunk vagy hallunk a' külföldön, mi csak magosra emelkedett nép iparának lehet gyümölcse: azt azonnal át akarjuk ébredezni kezdő hazánkba varázsolni; igen, de ez nem megy olly könnyen.

Hyg más nemzetekről a' jöban példát venni hasznos, senki sem fogja józanul tagadhadni, de az alapos, a' valódi jónak csak a' nemzet kebelében kell 's lehet kifejlődni. Ha bármilly későn történék is az, mégis hasznosabb 's boldogítóbb a' majmozás fattyugyümölcsénél.

Ki tudná valljon megmondani, hogy meddig tart még a' világ? Talán senki sem. Tán vagy ötven vagy száz ezer millio esztendeig tart e még, nem tudjuk, tehát azt hiszem elég idő van hátra, hogy a' nagy térségi mocsárok kiszáradjanak, helyeiken gyönyörű kertek 's városok épüljenek. Nekem egy kis talismánom van skatulámban, melly mindig azt sugja, hogy a' Tisza, mellynel rendtelebb folyó talán a' föld hátán sínes, egykor olly egyenesen folyand, mint csak kívánni lehet.

Több ízben utaztam e' nagy térségen keresztül, 's különböző irányzatban, de gyűjtött adataim nagyobb része feledékenyembe süllyede, 's csak töredekeket közölhetek a' jövő számokban.

(Folytatása következik.)

INDIAI MADÁR-FÉSZKEK.

A' Chinaiaknak ezen kedves nyalánsága egy az indiai szigettengeren (archipelaguson) honoló, fecske fajnak (hirundo esculenta Lin.) fészke. Ez bizonyos ragadós állványból van össze hordva, és külső tekintetere egy, valamint egyéb tulajdonságaira nézve is hasonlít a' tökeletlenül fölolvastott vízahólyag' anyagához, és tele van rostokkal. Az ehető és legjobb fészkek csaknem kizárólag egyedül Java' szigetén találtnak, és pedig a' barlangokban, mellyek legtöbbszörre — ha nem is mindig — a' tengerpart mellett fekszenek. Sok ellenkező vélemények vannak ezen fészkek' természete és tulajdonsága felől; mialatt némelylek azt vitatják: hogy azok a' tenger habjaiból, és az ezekben foglalt állati anyagokból alakulnak, az alatt azt állítják mások; hogy a' madarak tápszereikből vannak összerakva, stb., de mind ezekből semmi sem bizonyos.

A' figyelemre méltott angol utazó Crawford az ő Indiáról írt művében illy hiteles, és nevezetes tudósítást ad ezen szokatlan árucikkelyről 's kereskedéséről: — „A' legjobb madár fészkek azok, mellyek sötét és nedves üregekben szedletnek, 's pedig előbb, mintsem a' madarak tojásaitak beléjük raknák. A' kevesbbé becseknek pedig azok, mellyek még csak azután gyűjtetnek, midőn már a' madárniuk belőlük elrepültek. A' fészekszedés egy évben kétszer történik, és, föltevéen azt, hogy szokatlan háborítás a' szikla üregekben nem történt, a' gyűjtés' sikere mindig azon egy marall, 's nem föltűnőleg szaporodik ez akkor is, a' midőn valamelly barlang egy két év alatt sem látogatattik meg. A' bejárás némelly barlangoknál rendkívül veszedelmes, és csak ollyan emberek, kik ezzel már ifjúságotól kezdve foglaltatosok, képesek fészekszedésre. A' legnevezeteseb, és legsikereseb barlangok Java' szigetén a' Karang-bolang-iak Baglen tartományban vannak, a' sziget' déli partján. Az itteni barlangokhoz csak ugy férhet a' fészekszedő, ha néhány száz lábnyira függőlegesen a' tenger part mellett kötélen leereszkedik, vagy bambusz nádól készült létrán megy le, mi köztön alatta a' tenger' örvénye föltörnyosul és a' sziklákon töredezik meg. Ha már végre a' barlangot magát elérte is, a' fészkek még akkor is csak bajosán, fáklya világnál taláthatnának meg, 's a' keresőnek minden lépése halálhozó lehet, ki maga alatt semmi egyebet nem lát, mint a' zajgó hullámlámlást, melly a' sziklák hasadékaiban keresgel utat.“

„A' madár fészkek semmi egyéb elkészítésnek nincsenek alá vetve, minthogy őket meg kell szárítani, és pedig ugy, hogy a' nap forróságára közvetlenül ki ne tétessenek; ha megszáritattak e' fészkek, akkor kis ládába fel pikul-nyi (mintegy 67 font) mennyiségben rakatnak. Három rendű fészkek forognak a' chinai kereskedésben, mellyek legjobb, középszerű, és közönséges rendűekre osztatnak. Ollyan barlangok, mellyek szabályszerűleg kezeltetnek közönségesen 100 fontból 53 3/10 ft. első, 35 ft. második, és 11 7/10-ft. harmadik rendű fészket adnak.“

„Cantonban az első rendű fészkekből egy pikul 3,500 spanyol dollárral fiztetetik, a' második rendűből 2,800 — és a' harmadik rendűből 1,600 spanyollal, ezen árból láthatni, hogy ezen partéka a' legnagyobb fenyűzési cikkely. Egyedül a' legelőkelőbb chinaiak éldelik ezt, és csak a' chinai udvar, és főváros a' főfogyasztó. A' buja chinai ezt hathatos ingerszernek

tartja, azonban legjobb tulajdonságuk alkalmasint az, hogy tökéletesen ártatlanok. Egy nyugot felé lakó nemzetnél sincs ehhez hasonló; egyedül a Romaiak birtokában voltak némely czikkelyek, melyek ritkaságuk, és más, az indiai madárfészekben is magasztalt, tulajdonságaik miatt keresettek valának.

Crawford Ur az indiai szigettengeren szedett fészkek egész kivitelét 242000 fontra, és 284.290 ft. Liversterling értékre becsüli: „E nagy jövedelmet úgy mond ő, csupán egy nemzet nyalánk vágyának kell tulajdonítani, ugyan ezen jövedelem királyi java kormányznak, és az ország jövedelmének nevezetes ágát teszi. De azért nem kell ezt változhatlannak tekinteni, mert a barlangok, melyekben ezen fészkek találhatók, soknak vannak kitéve. Minthogy ezek gyakran avult partokon a száraz földön is fekszenek, hol sem rend, sem törvény nem uralkodik, azért az illy drága tárgy, orzásoknak és tengeri rablóknak állandón ki van téve, 's e' miatt a' kisebb tartományok között a' véres alku sem ritka. Oly helyeken, hová idegen nehezen juthat, és hol az ország csende elegendőleg birtosítva van, úgy hogy a' barlangok ki nem rabolhatnák, ott e birtoknak igen nagy a' bece. Ilyenek pedig a' Karang-bolang-i barlangok, melyek évenként 6,810 font fészket adnak, mi Bataviában három fajban 3.200—2.500, és 1200 spanyol tallérral fizettefik piku l-onként, tehát az egész mintegy 139,000 spanyol tallért tesz. A' szedési és elrakási költség nem több, mint 11 0/0.; — tehát igen csekély azon árhoz képest, melyet a' kejléző chinai örömet meglízet, és miáltal ezen nemzet magát a' szigetek lakóinak adozójává tette.“

VASMEGYEI.

A' NAP' ÁTMÉRŐJÉNEK LÁTSZÓLAGOS KISEBBÜLÉSE 4000 ÉV ÓTA.

A' régi Babyloniak, Assyriaiak, Egyptomiak, Phöniciak, Indusok 's Chinaiak 'stb. a' nap' tányérát még egyszer oly nagynek láták, mint mi most. Hasonló arányban láták akkor a' holdat is, a' csillagokat, bujdosókat, úgy szinte ez utóbbiak' farkát is nagyobbannak 's világítóbbnak.

A' nap' látszólagos átmérője a' földtől közép távolságában az idők' folytában így tapasztaltatott:

A' 140ik évben Ptolomäus szerint 32' 18" — 1645ben Riccioli szer. 31' 56" — 1670ben Piccard szer. 31' 42" — 1673ban Flamsted szer. 31' 40" — 1719ben Halley szer. 31' 36" — 1740ben Cassini szer. 31' 35" — 1800ban Herschel szer. 31' 30" — 1820ban Piarri szer. 31' 20".

Ha tehát a' nap' tányéra egymásra minden öt évben egy másodpercczel kisebbül szemünkben, a' kisebbülés 6000 évben 20 perczet teendne, 's a' jövendő 6000 év mulya a' napnak háromszor kisebb átmérője fogna lenni, mint jelenben, azaz mostani felülegének egy nyolczadát fenné, honnet akkor mostani melegségének alig nyolczad részét hintendi a' földre.

Az égitesteknek e' lassankinti kisebbülése való és igaz, de ennek oka nem a' földnek amazoktől mindinkább távolodásában, hanem abban fekszik, mivel ezek a' föld' légköré' magasságát, nehezségét és sűrűségét mindinkább kisebbítik, következésképp ama' fénytetek már oly nagyságban 's fenyőzönben nem fejlődhetnek ki, mint előbb.

F E S T É S Z E T.

Honunk jelesb élő festészeinek egyike, többrendü műveiről, különösen pedig Széchenyinek gyakrabban festett — 's mindenkor szinte a' megszólamlasig jól talált — képerül ismeretes művésznök, Barabás Miklós ac. lev. tag, mult hónapban vége ismét egy festvényt, a' most nevezett magnást ábrázolót. Folyó hónap elején pedig Budapestről hosszabb időre elköltözvén, Kolosvárott települt meg, honnan művészi utazásokat szándéka tenni Erdélynek 's a' szomszéd országoknak festői vidékekkel gazdag részeibe.

Megjelenik kedden 's pénteken. Előfizethetni minden cs. kir. postahivatalnál 's a' szerkesztő tulajdonosnál Pesten, (Kalaputcza Szita-ház 79-dik sz.) egész évre, postán 12, Pest-Budán 10; félévre 6, és 5 pengő forintjával.

BUDÁN, A' MAGYAR KIR. EGYETEM BETŰIVEL.